

MÓRA FERENC AZ „EGYETEMI KÖR”-BEN (II.)

Írta: HEGEDŰS ANDRÁS

Mezősi Károly, Móra Ferenc gyermek- és ifjúkorának szorgalmas kutatója, 1960-ban ezt írta: „Amikor a Móra-család és Móra Ferenc életrajzi adatai után kutattam, a régi félegyházi újságokat lapozgatva, feltárult előttem Móra Ferenc ifjúkori költészetének „tömegsírja”. Hét évig, 1895-től 1902-ig temetgette ide Móra Ferenc középiskolás és egyetemi hallgató korában írt verseit. Akkor még csak a félegyháziak tudtak róla, hogy új, tehetséges ifjú költőjük van: *Móra Ferenc*. [1]. Vajda László, a kiváló Móra-kutató 1969 februárjában *A diákpóéta* című előadásában csak a *Félegyházi Hírlap*-ban megjelent Móra-írásokra gondolt, amikor így írt: „Móra Ferenc 1895. júliusától 1897 júliusáig mint kiskunfélegyházi gimnazista, 1897 szeptemberétől 1900 májusáig mint budapesti bölcsészkar hallgató, 1900 májusától mint felsőlövői tanár, 1900 júliusától 1902 májusáig, feltehetően abbahagyva az egyetemmet, mint kiskunfélegyházi „félbenmaradt egzisztencia” fejtett ki az újságban belletrista és publicista tevékenységet.” [2] Sem Mezősi Károly, sem Vajda László nem figyelt fel Móra Ferencnek az *Egyetemi Lapok*ban megjelent verseire. Földes Anna *Móra Ferenc* című monográfiájában Mezősi Károly *Az ifjú Móra Ferenc ismeretlen költészete* (*Délmagyarország*, 1955. II. 6.) című cikkének és *Móra Ferenc félegyházi élete és ifjúkori költészete* című kéziratban levő tanulmányainak eredményeit fogadta el, használta fel, s nem vizsgálta meg tüzetesen Móra Ferenc pesti egyetemi éveit. [3]

Móra Ferencet az *Egyetemi Kör* házi poétájának is nevezték; versei 1899 októberétől 1900 áprilisáig jelentek meg az *Egyetemi Lapok*ban.

*

Az *Egyetemi Lapok*ban közölt versek gondolatiságának megértése érdekében részletesebben kell szólnom Móra 1897 szeptemberétől 1900 májusáig tartott pesti egyetemi életéről: Tárcáiban, cikkeiben, novelláiban fellelhető vallomásait már idéztem. Most alapvetően menyasszonyához, Walleszhausen Ilonához írt, kiadatlan leveleinek, naplójának megállapításaira támaszkodom.

Móra az egyetemi tanulást, az *Egyetemi Kör*-i közéleti tevékenységet nehéz, súlyos körülmények között végezte. Idejét nemcsak ezeknek szentelhette: magának kellett megkeresnie mindennapi kenyerét, sőt, anyagi gondokkal küzdő szüleit is neki kellett pénzzel támogatnia.

1897. szeptember 25-én nehéz gondjait panaszló, megélhetési nehézségeiről valló levelet írt menyasszonyának. „Mikor én szeptemberben fölkerültem — írta —, azt hittem, Pista (testvérbátyja, Móra István — H. A.) akkorra állást szerez s én már októberre pénzt keresek. Az idő eltelt, állásom még most sincs, elseje itt van.” 6—7 forintra lett volna szüksége, hogy más kiadásai mellett az októberi lakbért kifizethesse. „Mi van még hátra? Az, amitől legjobban félek, legjobban irtózom, amit legjobban szégyellek: azokhoz fordulni, akiken nekem köllene segítenem: az édes-

anyámékhoz. Gondolhatod, micsoda lelki küzdelemben, mennyi lelki kínomba került, míg elszántam magam erre a lépésre. De köll! Másképp kidobnak a lakásomból. És én nem bánnám: lennék hazátlan csavargó, az Isten hidege majd csak megvenne valahol: de élnem kell...”

Elindult állást keresni. Ismerte Holló Lajost, Kiskunfélegyháza országgyűlési képviselőjét, a *Magyarország* című lap szerkesztőjét. Meglátogatta, és segítségét kérte. Holló jól emlékezett a Kossuth-párti foltozó szücs fiára, a verseket író, ünnepi beszédek mondó gimnazista diákra. „... értésemre adta — írta a Hollóval folytatott beszélgetésről Móra —, hogy előbb is gondolt ő már én rám, mikor még föl se jöttem. Ha jogon volnék, eszközölné ki a számomra ösztöndíját. Így azonban nem teheti. Hanem a correctúránál akármelyik pillanatban kész alkalmazni havi 25—28 frttal, de nem ajánlja: 12-től 6-ig köllene ülnöm bűdös, ólmos, mérges nyomdai levegőben, nem is ebédelhetnék, se az egyetemre nem járhatnék rendesen. Gondoljam meg a dolgot. A szerkesztőségben jobb fizetéssel alkalmazna. De akkor meg reggeltől estélig le lennék kötve. Tehát jól gondoljam meg a dolgot.”

Meggondolta, s a korrektori munkát elvállalta. Emellett még más jellegű munkák végzésére is vállalkozott, olykor-olykor diákokat is tanított. Verseit többször nem a szelíd múzsa ihletésére, hanem a szegénység könyörtelen parancsára írta. A legkülönbözőbb álneveken verselt össze annyit, „ami futotta a vackot a Gyöngytyúk utcai ablaktalan szobában; a gyertyát, ami nélkül ott nappal se lehetett látni; a rövidszivart mint minden napra való ópiumot, és a kenyeret, amely olykor csak minden másnapra volt.” Volt Bartos Imre, Fehér György, Tanyai Tamás és Árokházy Lőrinc, s volt olyan arisztokrata hángulata is egyszer, hogy Szántovay Gusztávnak nevezte magát. Nyomorának a tudata visszariasztotta attól is, hogy elmenjen az *Új Idők* kiadóhivatalába, ahová — versei alapján — levélben hívták, hogy megismerkedjenek vele.

Egyelőre megszűnt az a keserves állapot, hogy „kereset nélkül”, „könnyes szemekkel” kóboroljon Budapest utcáin. Az elfoglaltsága viszont hihetetlennek tűnt. Reggel öt órától este tizenegy óráig kínos pontossággal, szinte órarendszerűen beosztotta minden idejét. Tanult, az egyetemre járt, olvasott, írt és kenyeret keresett. Testvérbátyját is csak este vagy vasárnap kereste fel, ilyenkor náluk vacsorázott. Tavasszal néha kirándult a budai hegyekbe. Nem ismerte az éjszakai kiruccanásokat, nem járt az egyetemistákkal mulatóhelyekre. Kemény, de célra törő életformát alakított ki. Amire vállalkozott, azt teljesíteni akarta. Rádöbrent, hogy a nagyvárosban magára van hagyatva. Sorsa irányítását magának kell a kezébe vennie! Ha segítőszándékkal, jó indulattal találkozott, azt is munkával kellett viszonznia.

Az első pesti év idején a nyomor minden változatát megismerte: a fagyoskodást, az éhséget, a megélhetés miatti hajszolt élettempót. Már tudjuk, hogy a didergésben különösen addig volt része, amíg a Gyöngytyúk utcai és a Baross utcai lakásban élt.

És milyen volt a ruházata! Már ő az egyetemista ifjúság egyik szellemi vezetője, 1900. március 25-én ő mondja Kossuth halála évfordulóján a Kerepesi temetőben a beszédet, s 24-én este az ünnepi alkalomra készülve, lyukas cipőjére nézve mégis ilyeneket kell gondolnia: „A lábam azóta, amióta az aranyos szép hó leesett, mindég hajlandó úgy érezni magát, mintha jégveremben volna. Hanem aki a mezők lilomát ruházza, meg az égi madaraknak gondviselője: annak talán lesz gondja arra is, hogy én ne kapjak tüdőgyulladást a lábamrul...”

A nyomorban, a hajszoltságban akkor lett ünnepi hangulata, amikor Kiskunfélegyházára írta leveleit. Menyasszonyának ezt vallotta 1900 februárjában: „...egy heti küszködés, egy heti hiábavaló munka, egy heti gyötrődés után nekem is szent ez az idő, mikor lélekben veled vagyok..., mikor legalább írásban leborulok előtted...”

Móra keserűségét csak növelte annak felismerése, hogy a pesti emberek más világot teremtenek maguk körül, mint a Daru utcaiak. A saját bőrén tapasztalta a kapitalizálódó fővárosban a tülekedő önzés, a rideg egoizmus féktelen eluralkodását. Ekkor fogant meg Mórában a kapitalista városellenesség, s ez az érzés élete végéig megmarad majd benne. „Nem komoly vagyok, hanem szomorú... — írta menyasszonyának 1897 novemberében —. De annyi rosszat, az emberek annyi bűnit, nyomorúságát, kicsiségét láttam idefönt ezalatt a hosszú három hónap alatt, mióta fönt vagyok, hogy elég lesz egész életemre. Nem is leszek már én vig — csak majd otthon, te nálatok, te melletted, szerelmes kis madaram, aki megtanítasz nevetni, játszani, hinni, remélni! —”

De Mórában erkölcsi tartás volt, kemény elszántság, határozott célratörés! Nem engedte, hogy a nyomorúság hullámai maguk alá temessék. Dacolt a társadalmi nyomorral és az emberi aljassággal. Ha voltak is kétségbeesett pillanatai, az élet értelmetlenségét panaszló kifakadásai, halált kívánó gondolatai, a végén győzedelmeskedett optimista hite és különösképpen morális felelőssége. Móra ekkor is az életet a hivatásgyakorlás lehetőségének, a másokért élés nagy alkalmának tekintette! 1898. március 1-én ezt írta Kiskunfélegyházára a menyasszonyának: „...útalom az örökkön való jajgatást és a minden kicsiségen való panaszkodást. Hány, de hány szegény ember-testvérem van, aki még árva, még elhagyatottabb, mint én, akihez a sorsa még mostohább, mint énhozzám! Aztán még az is vigasztal, az a tudat, hogy nem tarthat ez az én nyomorkodásom olyan soká: hiszen minden éjszakának megvirrad a hajnala. És ezt a most való nyomorúságomat se cserélném el senki kincséért sem, — mert épp a szenvedések érelik a lelket. És minden nyomorúságom mellett is én vagyok a világ legboldogabb, legmegáldottabb embere — boldog, áldott te veled...” Később ezt írta neki: „...csak légy egészen nyugodt. Hiszen van perc, mikor magam is azt hiszem, hogy engem semmilyen baj se törhet össze. Én nem vagyok elhagyatott: hiszen ti, akik otthon vagytok, talán szerettek valamennyire. Én hiszek bennetek..., és ez az én hitem és szeretetem vigasztaljon meg téged is...”

Különben Mórát alapvetően az jellemezte, hogy az élet minden kérdését súlyos erkölcsi problémaként kezelte. A szerelmet is komolyan vette, nem olcsó, felelőtlen játékot keresett benne. Egyetemre kerülése előtt eljegyezte Walleszhausen Ilonát, azóta jövődő élete komoly társát látta benne. Csak erkölcsi felelősséggel tudott eléje lépni, yiszon ő is komoly emberi elhatározást kívánt tőle. 1899. május 10-én menyasszonyát hosszú levélben köszöntötte születése napján. Ez a levél egy nagy lélek tükre. Nézzünk bele mi is!

„...Én kívánjak neked boldogságot, a ki a te boldogságod vagyok és a kit a sors most elégedett boldog emberből elégedetlen zúgolódóvá tett? Tudom, hogy mindenem vagy, hogy nálad nélkül árva vagyok az utolsó fűszálnál és koldusabb az utolsó bogárnál. Tudom, hogy neked köszönhetem, ha kedven van az élethez: hiszen csak te érted van, tudom, hogy a Te érdemed az, ha írtam már valami szépet és ha alkotok még valami nagyot. Mert a hogy a napsugár nyitja ki a virágot: úgy a Te szerelmed borította virágba a lelkemet, a Te szerelmed fakasztott lelkemben minden eszmét, a mi szép és nemes.

És én nem adhatok neked semmit, a mivel kárpótolva lenne áldozatul hozott fiatalságod. Olyan vagy, mint a rózsza, a melyik embernemjárta, elhagyott helyen egyedül nyílik: míg a többi lány két kézzel szedi a fiatalság örömeit, Te lemondva mindenről énértem, egyedül nekém nyílsz, nekem virítasz. Emlékszel még arra a levelemre, a mit ábrándos, rajongó deákszívvél Vásárhelyre írtam neked születésed napjára? Olvasd el azt a levelet még egyszer, ha nem emlékeznél rá, azért most, születésed napján, ebből a szomorú alkalombul megint azt kérdelem tőled: erős vagy-e? Azóta sokat változtam, sok álmod, sok ábrándom cserbehagyott, de lelkem újabb szenvedések megedzették: hanem a jövőt most is csak úgy látom, mint akkor. Lehet fényes és ragyogó, de lehet sötét és zordon is. Lehet, hogy a szenvedéssel köt az frigyét, a ki az enyimhöz fűzi életét, de az is lehet, hogy babérall koszorúzómmal meg annak a homlokát, a ki megfélezi a szenvedéseimet. Nem ígérek semmit, de sokat adhatok. Láthatod, hogy szerencsés nem vagyok, a sors többet ver, mind áld, több akadályt gördít elémm, mint

a mennyin átsegít, de hiheted, hogy a mint addig áttörtem magamat mindenben, ezután se rettenek vissza semmitől, hogy téged boldogíthassalak. És azt is láthatod mindenek fölött, hogy téged dicsőségbé, keserveimbe egyformán szeretlek mindenek fölött és mindenek előtt...

Erős vagy-e?

Még két szomorú és nehéz esztendő, olyan, mint az eddigiek, tele sok szomorú vágyakozással és kevés örömmel. Elég lesz-e kárpótlásul kevés együtt töltött napok öröme sok hosszú hónapok magános szenvedéseért? Tudsz-e még várni?

Mórát az egyetemi évek idején sem hagyta el játékos kedve, finom humora. Menyasszonyának a következő levelet küldte 1900. április 9-én:

„A
Tekintetes
Konyhai Tanácshoz,
kiváltkép
Móráné Ilona úrasszonyhoz
intézett alázatos

kérvényem *nekem*,

melyben szivarokat kérek és ütések ígérek

Én

Melléklet csak kérésem megtagadása esetén lesz, de akkor csattanós.

Kedves Asszonyfeleségem!

Mély tisztelettel alulírott azon alázatos kéréssel fordulok feleséges színed alá: legkegyelmesebben méltóztatással 10, azaz tíz Krt alulírt szegény nyomorultnak két ötös szivarra kiutalványozni.

Alázatos kérelmem támogatására a következő indokokat bátorodom fölemlíteni:

1. Minden asszonyi állatnak, a ki feleséges sorban leledzendő, szoros kötelessége tudni, hogy a férjurak számára az ég-világon nagyobb üdvösség nem található, mint az ötös bagó.

2. A Te csudálatos érzékenységu szíved belátja azt, hogy poéta-embernek, a ki írni készül, olyan szükséges a versíráshoz a bagó, mint az üdvözüléshez a hat főigazság. Jólesőbb, mint az árvának az anyát pótoló kéz simogatása, édesebb, mint vőlegénynek a menyasszony csókja.

3. Ha kapok szivart, irok olyan gyönyörű szerelmes verset, hogy azt még a csillagok is névetik,—

4. ha nem, akkor úgy elverlek délután, hogy haláloed napjáig megemlegeted. A mit jó lesz meg gondolni. Addig is kezeidet csókolja szépszájú és erős öklü:

Ferkód”

Mórának egyetemi évei idején legnagyobb jótévője Péterfy Sándor volt. Péterfyt „a tanítók atyjának” tartották. Joggal. Az ő nevéhez fűződik a tanítókat segélyező Eötvös-alapnak, a szegény tanítók egyetemista gyermekei részére szállást és étkezést biztosító „Tanítók Háza”-nak létrehozása. Humanista pedagógiai elveket vallott, pedagógusjelölteket tanított, neveléstudományi tanulmányokat, elemi iskolai tankönyveket írt, ifjúsági kiadványokat, köteteket szerkesztett.

Mórának előbb a Pannónia vendéglő úgynevezett „szabad asztalá”-nál ingyen ebédet biztosított Péterfy, majd megállapodott vele, hogy diákjai dolgozatainak javításáért, kéziratos tanulmányainak lemásolásáért magához veszi, s részére vacsorát és szobát biztosít. Így költözött Móra a Baross út 81. sz. házból az Óvoda utca 4. sz. alatti lakásba 1899. február első napjaiban. Elfoglaltsága a régi maradt, de életkörlményei kedvezőbbekké váltak.

Walleszhausen Ilona már 1899 tavaszán arra ösztönözte Móra Ferencet, hogy hagyja ott a pesti nyomort és az alapvizsga letétele után menjen vidékre segédtanárnak. Móra nemet mondott, mert azt a tervet dédelgette magában, hogy tanársegéd lesz az egyetemen évi 700—800 forintos fizetésért és 150 forint lakbérpótlékért. Erősítette Móra ambícióját az is, hogy Mágócsy-Dietz Sándor professzor felfigyelt a kollokviumára, sőt 1899 áprilisában az egyik növényteni gyakorlat után azt is közölte vele, hogy kíváncsian várja következő vizsgáját. Az alapvizsga azonban nem lett kitűnő, ahogy Móra tervezte. Akkori körülményeinek tulajdonítható, hogy az 1900. január 25-én kiállított „alapvizsgálat eredménye” a következő lett: „magyarból: jó,

természetrájzból: jó, földrajzból: jó.” Több szó akkor nem is esett a professzor és diák között a tanársegédi állásról. Sőt, Móra is belenyugodott abba, hogy jó lenne ki-mennie valahová alapvizsgás tanárként tanítani. 1900. április 24-én ujjongó hangú levelet küldött menyasszonyának: „Jó az Isten. Mamának nem kell sírni, tatának nem kell aggódni a katonasági költségek miatt, — nekünk se kell talán adóssággal megkezdeni házaseletünket: az Isten gondoskodott rólunk. Sándor bácsi (Péterfy Sándor — H. A.) azzal fogadott az este: no, öcsém, tudja-e már, hogy el akarják vinni tanárnak? — nem én, hova? — Felső-Lövőre, Vas megyében, két hónapra, havi 80 forinttal. Az egész éjjel nem tudtam aludni az örömtől. Most sietek nektek írni, azután viszem az örömhírt Pistának.

Új hazám bizony nagyon messze van tőletek, hozzátok. Keresd meg a térképen Vas-megyét, közel Stájerországhoz, a magyar határon van Felső-Lövő (Ober-schütz). Azt mondják, valami fölséges szép hegyi-vidék, van folyóvize, erdeje. Szóval az Isten is poéta-ember számára teremtette, a ki hozzá botanikus is. Végtelen előnyös dolog, hogy a katonasághoz ott nemcsak pénzt keresek, hanem németül is megtanulok.”

Höllig Károly, a felsőlövői gimnázium igazgatója hetekkel előbb bejelentette a tantestületben, hogy az egyik távozni akaró tanár helyett Péterfy Sándor „valami poétaféle pesti egyetemi hallgatót” ajánlott neki a tanév utolsó két hónapjára.

Igy ért véget Móra Ferenc pesti egyetemi élete. 1900 májusában, júniusában Felsőlovón tanított, ezután még kísérletezett a diplomaszerezéssel, végül le kellett mondania róla...

*

Az Egyetemi Lapokban közölt Móra-versek egyik témája *a család, a vágyódás az elhagyott kiskunfélegyházi otthon után.*

A *Daru utcától a Móra Ferenc utcáig* című kötet novelláiból tudjuk, hogy Móra kiskunfélegyházi gyermek- és ifjúkora nyomorúságos, gonddal-bajjal teli életszakasz volt. Szülei elszegényedtek, 10 testvére közül heten meghaltak, Kiskunfélegyházán egyik házból a másikba költöztek, gimnazista korában diákok tanításából tartotta fenn magát. A szegénység egyhangúvá színtelenített náluk mindent. „A vasárnapok csak olyanok voltak, mint a hétköznapiak.”

S miért van az mégis, hogy a felnőtt Móra szinte visszasírta a Daru utcai gyermekkort? Hogy a diszes környezetben is a hajnalban megfoltozott Fercsikének szerette érezni magát, s hogy halála előtt is az átvirrasztott éjszakák ablakán gyermekkorra kérezkodott be hozzá!?

A feleletet ő adta meg: „...a Daru utca megtanított emberré lenni...” A Daru utcai háznak ugyanis az is jellegzetessége volt, hogy benne belülről kifelé sütött a nap, a szeretet napja, s ez nemcsak a család tagjait, hanem a többi szegényt is átmelegítette. Ott vették az éltető paracsolatot gyermeki szíve kötáblájára: „A szeretet az élet.” S nemcsak szavakkal, hanem beszédes tettekkel. Az élet terhet könnyítő, kegyetlenségét enyhítő szeretetnek megható tanúja a *Mindennapi kenyerünk* című karcolata. Fercsike képtelen megenni a kapott karéj kenyeret, mert feltűnik előtte édesanyja sápadt képe; az anya sem nyúl hozzá, mert eszébe jut a férje; az apa pedig másnap a fiát örvendezteti meg vele, mint madárlátta kenyérrel. Móra többször leírta, hogy a Daru utca, a gyermekkor neki azért a legkedvesebb, mert az apját jelenti: az ő derűjét, tiszta szívét, becsületes szándékát; az anyját jelenti: simogató kezét, meleg tekintetét; az egyszerű embereket jelenti: apró tetteikben az emberség felragyogó példáit. „Ők szerettek engem” — vallotta gyermekkorára gondolva 1929-ben. Mert amikor kilépett a Daru utcából, többször hiába vágyta a gyöngéd szeretetet. Pesti egyetemistaként 1897- december 11-én ezt írta Kiskunfélegyházára a menyasszonyának: „Most tudom csak: mit tesz kiszakadni azok közül, akik aggódó figyelemmel

nézték minden lépésem, akik osztoztak a keserűségemben, gyógyítottak, ha fájt valamim, védelmeztek, ha bántott valaki — kiszakadni olyan emberek közé, akik nem törődnek velem, élek-e, halok-e, akiknek nem panaszkodhatom, mert úgy se értenek meg, akik közt nincs egy se, aki egész lelke melegivel fordulna hozzám.” 1900. december 3-án pedig így vallott menyasszonyának: „...nekem nem a nélkülözések fájnak, mert hiszen azokat viselni született az ember, hanem a hidegség és szeretetlenség, amivel itt lépten-nyomon találkozom: annál jobban fölmelegít az a szeretet, amely hazulról rám sugárzik... És ezért várom türelmetlen szívvel azt az időt, mikor én is könnyíthetném életem alkonyát azoknak, akik engem szeretnek.” A levél záró részében ez a vallomásos, esdeklő mondat olvasható: „...szükségem is van rá, hogy hazulról melegítsen mindnyájuk szeretete...”

Ezeket tudva kell olvasnunk és értelmeznünk *Halottak estéjén* című versét.

Halottak estéjén

Halottak estéjén
 Temetőbe járok:
 Fényes, nagy kriptákon
 Lobognak a lángok,
 Hidegen ragyognak
 Márványkökereszek,
 Rajtuk drága rózsák
 Koszorúja reszket,
 S mintha csak valami
 Lakodalom lenne:
 Suhognak a szép nők
 Bársonyba, selyembe.

Nagy temető fénye
 Hidegen hagy engem,
 Kis falumba száll le
 Melegedni lelkem.
 Kicsi kis falunak
 Kicsi kis gunyhója,
 Kicsi kis gunyhónak
 Két öreg lakója.

Az egész utcába
 Nincsen otthon senki,
 De nekik bajos már
 Temetőbe menni:
 Az öreg embernek
 Nehéz már a lába,
 Az öreg asszonynak
 Szellős a ruhája.
 De jó a jó Isten,
 Nem veszi rossz néven:
 Elvégzik a dolguk
 Odahaza szépen.
 Négy kicsi szál gyertyát
 Gyújt az öreg ember,
 Öreg asszony nézi
 Könybe borult szemmel.
 Nagyhamar nedves lesz
 Mindkettőnek arca:
 Leborulnak sírván
 Az öreg asztalra
 Hisz' van kit siratni,
 Van halottjuk négy is;
 De ők az élőért
 Könyörögnek mégis.

Négy gyertya kialszik
 Magasra lobogva,
 Magát a két öreg
 Álomba zokogja.
 Odakint november
 Hideg szele jajgat,
 Szomorú sírással
 Megrebben az ablak:
 Én vágyakozásom
 Gyors szárnya üté meg,
 Mint valami árva
 Hazajáró lélek. [4]

A könnyed, dalszerű formában írt vers Szabolcska Mihály és Móra István költeményeire emlékeztet. De Móra nem az idill hazug, megszépítő fényét vetíti rá a „kicsi kis falunak kicsi kis gunyhójá”-ra. Őszinte, mély, igaz érzéseket szólaltat meg. A pesti gazdagok világát: a bársonyba, selyembe öltözött szép nők, a fényesen pompázó, hivalkodóan díszített temető képét állítja szembe megöregedett szülei szegényes világával. A gazdagok temetője halottak estéjén szinte lakodalomra emlékeztet, de a nagy kriptákon lobogó lángoknak hideg a ragyogásuk; a kiskunfélegyházi két öreg négy kicsi gyertyájának fényét a nehéz, máig fájú veszteségek őszintesége erősíti fel. Gazdag világ — szegény világ! A költő hazavágyódása is megrendítően őszinte. Az utolsó versszakban a dalszerű forma drámai erővel csendül fel.

*

Gyakori témája Móra Ferencnek egyetemi évei idején a *haza sorsa*.

Írónkat az édesapja mellett a kiskunfélegyházi gimnázium nevelte demokratikus tartalmú hazaszeretetre.

A dualizmus korszakában a monarchikus érzelmű állampolgárok nevelését követelték meg az iskoláktól. A kiskunfélegyházi gimnázium látszólag, a külsőségekben eleget is tett a hivatalos előírásoknak. Szabadságharcunk vérbe tiprójának, I. Ferenc József osztrák császárnak és magyar királynak az arcképe az osztályok falán függött. A koronázási évfordulón, a király ezüstmennyegezőjén, a Habsburg-hercegek házasságkötésekor az ifjúság templomi szertartáson vett részt. De a „közrendű kunok” a városban Kossuth-pártiak voltak. A száműzetésben élő Kossuth Lajost 1886-ban a város díszpolgárává választották. A gimnázium pedig élen járt a Kossuth-kultusz terjesztésében, erősítésében. 1892-ben az egyik hazafias kiskun 31 olajnyomatos Kossuth-képet ajándékozott az iskolák feldíszítésére. Ettől kezdve I. Ferenc József képe mellett Kossuth apánk arcképe is ott ragyogott az osztályok falán. A Kossuth-kultusz szellemét formáló erővel a tanárok sugározták. Móra Ferenc úgy emlékezett a tanáraitra, hogy azok olyan „jó negyvennyolcas emberek” voltak, hogy aki véletlenül nem az lett volna, nem is maradhatott volna meg a tantestületben. A gimnázium igazgatója 1886-tól az a Holló László, akinek a testvéröccse, Holló Lajos országos hírű ellenzéki, függetlenségi politikai vezér az országgyűlésben, s aki 1887-től 31 éven át éppen a kiskunfélegyháziak követe az országházban. Holló László negyvennyolcassága határozta meg a gimnázium belső szellemét. Ő és Szalay Gyula, aki szintén „jó negyvennyolcas ember” volt, tanította Mórát az irodalomra és a hon-szeretetre. A történelem tanáráról, Trungel Jánosról ezt az emléket hordozta Móra: „Az első tanár volt, akit sírni láttam a hazáért. Olyan érthetetlen volt ez nekem akkor, hogy én is sírva fakadtam. Az ilyen könny aztán, ha fölszárad is, nyomát mindig megőrzi a lélek.”

Az apától és a gimnázium tanáraitól kapott örökséget, a Kossuth-rajongást

mindvégig megőrizte. Diákkorában március 15-e szónokaként Kossuth szellemét idézte. 1902-ben a *Félegyházi Hírlap* vezércikkében így szólt Kiskunfélegyháza népéhez: „Ültessünk Kossuth-fákat... Amelyeknek levelei messze jövődőkben is meséljenek a mi unokáinknak arról a korról, mikor a népek lelkében még pislogott a haza fogalom, mikor a magyar még, ha lopva is, ha bújva is, félénken is, mert néha melegedni annál a tűznél, mely felégetett egy gyalázatokban megvénhedett világot, melynek hamvaiból azonban, ki tudja, kiröppen-e még valamikor a mesebeli főnixsz madár...” (*Ültessünk Kossuth-fákat*). S különösen figyeljünk fel arra, hogy születik újra, hogyan teljesedik ki majd Móra írásaiban: tárcáiban, elbeszéléseiben, regényeiben Kossuth Lajos alakja! A népdalok Kossuth Lajos, aki izen még majd egyszer, aki a ragyogó csillag mellett írja a levelét. Kossuth Móra írásaiban a magyar időszámítás kezdete: ha valami nagyon régen volt, az talán még Kossuth apánktól is régebben lehetett. A honti kanászok csak úgy fogadják meg az alispán szavát, ha azt meséli nekik, hogy még Ferenc József is erőt vett a szomorúság azóta, amióta Kossuth Lajos meghalt.

A tanárok „jó negyvennyolcas”-sága Petőfi szellemének ébresztésében és terjesztésében is kifejezésre jutott.

A város is elevenen őrizte a Petőfi-émlékeket. A kiskunfélegyháziak jogos büszkeséggel emlegették, hogy a költő itt tanult meg magyarul beszélni, itt járta az utcákat és a tereket, itt kezdte meg iskolai tanulmányait, s itt írta meg 1848-ban *Szülőföldemen* című költeményét. A kiskunok akkor is esküdtek rá, hogy az ő városuk a költő szülőföldje. Móra — ifjú korára emlékezve — feljegyezte, hogy olyan város Kiskunfélegyháza, ahol „Petőfi lábnyomát őrzi még a homok”, ahol „régén is utcája van Petőfinak”, ahol „a költő lelke... visszabolyong még néha a térre, amelynek kútja vajújánál valaha inni kívánt szilaj nádparipája” (*„Ismeretlen istenek”*). Petőfi budapesti szobrának a felavatása — 1882-ben — felerősítette az egész városban a költő kultuszát. S ebben a gimnázium tanári kara és ifjúsága élen járt. Reprezentatív Petőfi-ünnepséget rendeztek a tanítóképzővel közösen. Gimnáziumi tanár mondta az ünnepi beszédet, és tanár szavalta a *Szülőföldemen* című költeményt a Petőfi-ház emléktáblája előtt. A gimnázium két legjelentősebb egyesülete: a Segélyező Egyesület és az önképzőkör Petőfi nevét viselte.

A gyermek Móra így Petőfi-émlékek közt járt-kelt a város terein, utcáin, a gimnáziumban pedig a költő szellemét szívta magába. Móra Petőfiben elsősorban a forradalom, a szabadság hőjét látta, azt, aki „költészete oltárára tette a szegényeket, a szenvedőket, a társadalom kítaszítottjait.” Egyik fiatalkori írásában — 1899-ben — így idézte a költőt: „Hirt adott a földnek egy ragyogóbb világrul, melynek szabadság a fundamentuma, hazaszeretet a boltozatja, testvéri egyenlőség az éltető napja.” (*Petőfi Sándor*). 1922-ben egyenesen „együgyű gonosztevők”-nek nevezte azokat, akik Petőfi költészetéből a forradalmi gondolatíságot ki akarták iktatni. (*„Ismeretlen istenek”*).

A gimnázium falai között „márciusi ifjú”-vá formálódott Móra. A negyvennyolcas függetlenségi politika meggyőződéses hívévé vált. 1896-ban hetedikes gimnazista volt, amikor is ellenzéki szemléletének bátran hangot adott. A király, I. Ferenc József nem jelent meg azon az ünnepen, amit Pusztaszeren rendeztek meg a honfoglalás ezer éves emlékére. Móra ezért megalkuvást nem ismerő vakmerőséggel vonta felelősségre: „Hát a magyar király hol van?” *Pusztaszeren* című versét a *Félegyházi Hírlap* jelentette meg, igaz, a szerző neve nélkül, csupán „-r-” jelzéssel, de mindenki tudta, hogy Móra Ferenc írta. A város március 15-i ünnepélyein ő az ifjúsági szónok, ő szavalja a saját költeményeit, ő írja az ünnepi vezércikkeket a város lapjában Kossuthról, Petőfiről. Ezek az írások 1848 tűzét élesztik, a múltjával rosszul sáfárkodó

jelent ostorozzák. *Március 15.* című költeményében 1898-ban bátor hangon hirdette: „A szabadság fája nem nőtt elő!”; „Vagyunk a régi bitang rabok...”

A tántoríthatatlan ellenzékiesség az apa hatása mellett a félegyházi gimnáziumi nevelés ajándéka Móra életében. Ez a negyvennyolcas gyökerű népi hazaszeretet vitte írónkat később a Tanácsköztársaság szegedi vezérkarába, s majd a Horthy-korszak ellenfeleinek táborába.

Hálás is volt Móra ezért az örökségért a gimnázium tanárainak. 1929-ben, amikor Kiskunfélegyháza díszpolgárává avatták, így vallott: „...visszajöttem az öreg iskolához, ahol megtanultam magyarnak lenni...” (*Díszpolgárság.*)

Ez a szemlélet határozta meg Móra Ferenc Pesten írt hazafias verseinek gondolatiságát.

A magyar ifjakhoz című költeményét Sántha Mihály bölcsészeti-hallgató szavalta a Nemzeti Párt nagygyűlésén 1899. szeptember 20-án.

A magyar ifjakhoz!

Gyászba borult éjszakáknak
Piros tüzü csillagfénye
A jövő századoknak
Lánggal égő reménysége,
Nemzedeknek fénybe, gyászba
Félte-féltett szép virága:
Mire juttál, mire juttál
Magyarország ifjúsága!?

Melynek annyi századon át
Prófétája, papja voltál,
Őseidnek szent örökje,
Romladóba templom, oltár.
A nemzeti lobogónak
Nyele törve, selyme sárba:
Megtagadnád ezt a zászlót
Magyarország ifjúsága?

Össze-vissza tévelyegtek
Csillagtalan éjszakába,
Mint szélben a szénaboglya:
Száz ezer felé szítálva.
Tengve-tengvén, zúllva-zúllván,
Önmagadnak csúfja, árnya:
Sírod önmagad megásod,
Magyarország ifjúsága?

Elfeledve szent, nagy eszmék,
Megtapodva tiszta elvek!
Mint az ócska rongyra szoktak:
Férfi szódra árvereznek!
Becstelenség bélyeget ma
Nem süt senki homlokára:
Eladod-e becsületed,
Magyarország ifjúsága?

Vagy talán az ősi vérnek
Lüktet még egy cseppje benned?
S az igazság szent ügyében
Nem hagy árulóvá lenned?
S haragodnak menykövétül
Tűzostort fonsz a kufárra?
Ó, emeld hát azt az ostort,
Magyarország ifjúsága!

Föl, föl ifjak a csatára,
 Törve-zúzva, mint az orkán!
 A mi szennyes, a mi hitvány,
 Bősz haraggal elsodorván!
 Ó, ragyogj föl mindörökre,
 Magyarország napvilága:
 Légy magadhoz újra méltó,
 Magyarország ifjúsága! [5]

Az ódai szárnyalású költeményben az ellenzékiiség, a nemzeti függetlenségért érzett felelősség szava csendül fel: „A nemzeti lobogónak Nyele törve, selyme sárba...” A korszak nemzetietlen jellege ellen így támad fel haragja: „Elfeledve szent, nagy eszmék, Megtapodva tiszta elvek!” A költemény központi magja a magyar ifjúság ostromozása abban a hitben, hogy ez az ifjúság összetöri és elsodorja mindazt, ami szennyes és hitvány és Magyarország napvilágaként fog örökké ragyogni. *A magyar ifjakhoz* című költemény a századforduló szokványos hazafias verseire emlékeztet. Móra — a márciusi ifjakra gondolva — szeretett volna hinni abban, hogy az egyetemi ifjúság nemzetéért él, hogy felelősséggel munkálkodik a haza ügyéért. Rövid idő múlva — a *Politika és kegyelet* című írásának tanúsága szerint — kiábrándult ebből az illúzióból, s rádöbbsent arra, hogy felelőtlen és közömbös fiatalok ülnek az egyetem padjaiban.

Két hazafias témájú verse jelent még meg Mórának az *Egyetemi Lapok*ban. *Örökké* című költeménye 1900. március 15-én, *Ex tenebris* című költeménye pedig 1900. április 1-én. Az utóbbi versét 1900. március 25-én a Kossuth sírjánál tartott gyász-ünnepélyen szavalták el. Az *Örökké* expresszív hangű vers, ostromozó indulat sorokkal fonódik össze benne. A költemény vége optimista kicsengésű: vízió a szabadságban élő Magyarországról. Az *Ex tenebris* hitvallás Kossuth mellett, Kossuth eszméinek ébresztése akkor, amikor „A régi zászlón szenny, szemét, mocsok!” található.

Mindkét verset közlöm.

Örökké!

Hallgasd meg ajkunk szózatát,
 Te nemzetek nagy Istene!
 Ki szíveikbe fellobogtál,
 Mint Hőreben a csipke-tűz,
 Ki felharsogtál ajkukon
 Himnuszaként a megváltott világnak:
 Egyenlőség, testvériség; szabadság
 Örökhatalmú Istene!
 Ki szent csatáik lelke voltál
 A bősz pokolnak söpredéke ellen
 A három bérce, a négy folyó közén:
 Te bátrak Istene!
 Ki lobogóik lengetéd
 A villámtermő sziklabérczen
 S a vértengertől áradt rónaságon:
 Te hősök Istene!
 A hármas eszme vérkeresztelőjén
 Ki ott ragyogtál kardjaik hegyén,
 Mint oltárod fölött a gyertya
 S ki ott lobogtál Golgotájukon
 Feltámadásuk hajnalcsillagául:
 Te igazságnak örök Istene,
 Hallgasd meg ajkunk szózatát!
 S te nagy világ,

Tanyája irigy embermillióknak,
A kik kétszínű szánalommal
Sirt ástának az élő-elevennek,
Hogy kincsein osztozzanak
S károgtanak halotti éneket
Az új Prométheusz fölött:
Óh nagy világ,
Te is hallgasd meg szózatunkat!
Hogy nincs a harcnak vége még ma se!
Sarló, Branyiszkó, Szolnok, Szent-Tamás
Az emlék vérpiros tűzében ég!
A világosi temetőn

Feltámadás fehér virága nyílik!
Aradnak szent határa mint a vulkán
Ömlesztí szét az eszmék tűzfolyóját!
És a szabadság dalnok-angyalának
Szilaj danái
Csapongva szállnak
Széles e honba mint a szikra,
Mely perzsel, lángol, éget, gyújtogat!
Nincs, nincs a harcnak vége még ma sem!
Az est a régi kinnal altat,
A regg a régi daczczal ébreszt!
Óh minden újabb harczra ösztökél!
A múlt dicsőség tépett rongyai,
A lopva bújdoso szabadság,
A szolgaságnak selyem-kötele,
Rabgondolatnak láncza-csörrenése,
Az idegennek izzadó szegénység,
A testnek éhe, lélek nyomora,
Az ő vérüklocsolta völgy, halom,
Az ő porukkal szárnyaló vihar –
És megjelennek álmaink ködében
Az átkozott bitók, a szent ereklék!...
Nincs, nincs e harcnak vége még ma sem
S nem lesz e harcnak vége sohasem!
Szegénységünkbe, rongyaink között is,
Ha száz, ha ezredéig is,
Az úti porban eltiportan is,
A bús lemondás fátyolába járván,
Örökre rakjuk ápoló kezekkel
Emléktűzét a múlt időknek
Reményfájával a jövőnek!
Szegénységünkbe, rongyaink között is,
Ha száz, ha ezredéig is,

Az úti porban eltiportan is,
Hideg közönynek köntösével
Takarva lelkünk tüzes álmait:
Várunk az eljövendő messiásra,
Ki lángra szítva lelkeink parazsát,
Varázsszavával újra talpra állít!
Az lesz a szép, az lesz a szent idő!
Szívünk a régi tűz hevíti majd,
Orczánk a régi hev pirítja majd,
A régi lészen minden érütésünk,
Karunk a régi fegyverek feszítik
S szemünk a régi gyilkos tűzben ég!
Megzendül az ég és megreszket a föld!
Bősz tűzalakok robognak az égen,
Kiszöknek a holtak bitófa tövéből,
Üvöltve, sikoltva: bosszúra, bosszúra!
És széles e földet locsolja a vér

És hörg a pribék a porba tiporva
 És a sirások odujokba lapulnak,
 Mint denevér a nap sugarátúl!
 Háromszínű zászlók mint büszke sasok
 Röpülnek a légbe vidáman,
 Fölcsattog a patkó, fölharisan a kürt,
 Megreszket a vén Európa
 És büszke fejét a porba fűröszi,
 Hogy rajta szilaj dobogással
 Ellejtse a tánczot a kriptá halottja,
 Az új Magyarország
 S új csillaga támad egünknek:
 A régi dicsőség!

És akkor édes Istenem,
 Te nemzetek nagy Istene,
 Ha régi fényét visszakapja
 Majd a magyar dicsőség napja,
 Óh akkor, édes Istenem,
 Óh tégy csodát e nemzeten:
 Így országostul, mindenestül
 Tedd át e fertőzött keretből
 Egy más, egy fényes csillagodba,
 Egy hozzá méltó új világba,
 Hol ösmeretlen a bilincs,
 A szolgaságnak híre sincs
 És szívbe, szembe mindenütt
 A szabadságnak napvilága süt!
 Oh, mert a föld, e vén göröngy,
 E lánczos szárnyú sárkupacz,
 Nem méltó olyan népet hordani,
 A mely magasztos, tiszta, szent, dicső,
 Mint a szabadság!
 És majd ha néma éjfelen
 Egy üstökös láng megjelen
 Az égen s vérpiros világa
 Fényt tündököl e bús világra:
 Az aggok irigyen mutatják
 Az unokáknak ezt a csillagot,
 Melynek neve: *magyar szabadság!* [6]

Ex tenebris

Békét keresni jöttünk nyughelyedhez
 Az élet undok árverésiből:
 Lelkünk a múltak fényiben fürödve,
 Megtisztul itt a *mának* szennyitül.
 Szívünkbe millió érzelem viharzik,
 Lelkünkben eszmék óceánja ring –
 És síri ágyad szent porára forrva,
 Nem nyílnak szóra még se ajkaink.
 Mint holt szülője hantjain az árva,
 Szót bánatunkra mink le lelhetünk:
 Minden, mit érzünk, egy sóhajba olvad:
 Maradj velünk!

Csillagvilágok ezre tükröződik
 Picziny tavacska szűk határában:
 E két szóban egy nemzet lelke veszhet,
 E kis sóhajban annyi, annyi van!
 Az esti pír, a hajnal szökülése,
 A csillagtalan tolvaj-éjszaka!
 Ifjúi álmok nyíló rózsabokra,
 Aggok sírása, átkozó szava!

Letűnt dicsőség csalfa délibábján
Tengődve tengő koldús-életünk,
Halálreményünk, életrettegésünk...
Maradj velünk!

Rabgondolatnak láncza-csörrenését
Szavunkba fölzokogni hallod-e?
Kainjegyét a honfigyávaságnak
Mi homlokunkon égni látod-e?
Sírod fölött e néma jeltelenség
A legkiáltóbb szentségárulás,
Mit nem takarhat ünneplő paláستtal
Az érdemrendes meghunyászkodás!...
Óh jaj, kezünk még nem csörget bilincset,
De rab már szívünk, lelkünk, szellemünk –
A kit halottan újra számkivettünk:
Maradj velünk!

A régi elvek zsbívására vive,
A régi eszmék ócska limlomok,
A régi szentek megdobálva sárral,
A régi zászlón szenny, szemét, mocskok!
Csókolva lábát bálványisteneknek,
Leszórjuk minden ősi jellegünk:
Pedig rablófészekben meglapultan
Vijjogva leskel ősi ellenünk!
Önönmagunknak gyilkoló kezétől
Sorvadva züllünk, pusztulunk, veszünk
Szégyenletes, gyalázatos halállal...
Maradj velünk!

Maradj velünk csak addig, míg a balsors
A hont szeretni újra megtanít
És megtisztulva minden förtelemtől,
Valóra váltjuk lelked álmaid!
Vagy míg hazád sok bűneért a múltnak
Szent küzdelemben éltivel fizet.
Irigy nép millióktul elborítva,
Mint tengeren a habverett sziget!
És akkor sírod léssen a mi sírunk
És akkor egytől egyig itt veszünk,
Miként oltára lépcsőjén a mártír –
Maradj velünk! [7]

*

Móra ekkori *életfilozófiáját tükröző versekkel* is találkozunk az *Egyetemi Lapok* hasábjain.

Írónk Budapesten a társadalom nyomorát és a feudálkapitalizmus emberellenességét egyéni élményként élte át. Ennek eredményeként először is *megváltozott a társadalomhoz való viszonya*. A szegények és a gazdagok élesen elkülönülve tűntek fel előtte. De *másképpen kezdte látni az egyetemes világrend kérdéseit is*. A természettudomány azt hirdette, hogy az ember a majom leszármazottja, fejlődés eredménye, s nem Isten teremtménye. Mórában, aki egyetemi tanulmányai során ezeket a gondolatokat szívta magába, megrendült az Istenbe és a vallás vigaszába vetett egykori hite. A vívódásnak, a kételynek, az élet és a halál kérdéseivel való szembenézésnek megrázó erejű gondolatai csapnak ki ekkori verseiből. De *megváltozott Móra viszonya önmagához is*. Titok és rejtély lett önmaga számára. Arra döbbsent rá, hogy a lelke bonyolult erők csatatere. Ezeket írta naplójában 1898. február 27-én: „Éljek én is úgy, mint egy lélektelen veréb! Ne keressem: mi volt a kezdetem és mi lesz a végem, ha ugyan

volt kezdetem és lesz végem? Éljek, ahogy a véletlen intézi a sorsomat? Éljek, mert vagyok és éljek úgy, ahogy vagyok!

...Nem tudnék, nem bírnék én tökéletes lenni?

Íme: az idáig való életemtől megundorodtam. Belépek a huszadik esztendőbe, a gyerekség szelid zománca rég lekopott rólam; s itt állok teli gyarlósággal, teli hitvány-sággal, tele sárral és szeméttel. Mint a többi ember...

De én külön akarok lenni, mint a többi!"

Az Éjszakák, a Hajnalhasadás, az Isten című versek ennek a vívódásnak: a régi gondolatoktól, érzelmektől való elszakadásnak és az új eszmények kínos, vergődve keresésének dokumentumai. *Az útkereső, a vívódó Mórát ismerjük meg ezekből a költeményekből, a századforduló emberét, aki nagykorú akar lenni, önállóvá akarja küzdeni magát, aki elégtelennek érezve a hagyományos eszméket, bizony nem tud megnyugtató válaszok birtokába jutni.*

Ezt a három gondolati, filozófiai tartalmú verset közlöm.

Éjszakák

I.

Nagyszombaton volt. Csendes alkonyat
Piros világa hullt a temetőre,
Holott magamban imbolyogtam én
Borongó arczczal, halovány-sötéten,
Miként a kripták szomorú lakója.
Csöpp nesz se hallszék. Hallgatott az est
A néma holtak néma városában,
De ujjongatva ki-kicsenge néha
Két templomunk szelid harangszava,
Ölelkezvén a hívek énekével:
Föltámadt Krisztus ez napon!
Lelkem ott járt a háládók között, kik
Királyi zászlók lobogása mellett
Hallélujákat zengtek, harsadoztak
Dicsőségére a Galilleusnak,
A föltámadt emberfiának!
A lelkem ott járt ünneplő palástban,
Vigan királyi zászlót lengetett,
Hallélujákat zengve, harsadozok:
De elmém gyászruhába öltözött
A barna sírok alján bujdokolt,
Megrázta a koporsók födelét,
Vallatta sorra hamvuk és poruk
Rejtelmiről a másvilágnak.
A régi kétség újra testet öltött,
Két évezér hitével szembeállott
A tagadásnak testvérszelleme
S a régi kétség újra rabul ejtett
S búsan ingatta főmet, mint a szél
Kopasz ágát a szomorúfüzeknek.
Szívembe' a sajgó fájdalommal
Leborultam a fészület tövébe,
A puha pástra, félig öntudatlan.
A gyötirelem elnyomta lelkemet
S az ibolyákba' fürdött déli szellő
Könyös szemem szelídeden befogta
S szép csendesen álomba ringatott.

Eljött az óra. Haldokolt a föld.
 Meleg szívének dobogása megszűnt
 S a nap se szórta éltető tűzét
 Búsán haladt világtalan világa
 Csillagtűzeknek milliói közt;
 Mint a király, ki koldusbotra jut
 S alattvalói tűzhelyén melegszik.
 Enyészett vett erőt az életen.
 Egy véghetetlen kriptá lett e föld:
 Jaj és kacaj örökre megfagyának,
 Magasztos, undok, szentség és gonoszság,
 Nyomor, boldogság, éhség, szerelem
 Együtt aludták örök álmukat
 Az örök télben, örök éjszakában!
 Bitó tövébe porladt latrokat
 S kőszikla-sírok bíboros lakóit
 Együtt takarta jégi szemfödő!
 Ki kéjelegve élte életét,
 A boldogságnak lágy ölébe' ringván,
 Együtt veszett az oktalan barommal
 És a hitetlen természettudós
 Őlelkezett az Isten bajnokával!
 És a halál keserves gúnyjakép'
 Az élet pusztulását elsíratni
 Ketten maradtunk élve még csupán:
 Egy égig érő vad, kopár hegyormon
 Körülkerítve jegedő vizektől
 Magam valék életbe csak veled.
 És szóltam én: Pár perc csupán az élet.
 Az ár azonnal elnyel minket is,
 Két porszemét a rombadőlt világnak.
 Szívem dermedni érzem. Hallod-e
 Fejünk fölött csattogni szárnyait
 A mindenség urának, a halálnak?
 Óh, a legelső mért nem én valék,
 A kit hideg szelével meglegyintett!
 Mért lettem épen én a fáklyatartó
 Évmilliárdok temetésinél?
 Miért nekem kell látnom, mennyit ért
 Fajomnak égverő minden-tudása?
 Imé, az ég csudáit fölmutattuk,
 Meg tudtuk rázni a föld sarkait,
 Gátat vetnek a rohanó viharoknak,
 Az emberész rablánczít összetörtük
 S a gondolat sasszárnyival bejártuk
 A csillagoknak végtelen világát
 S megleltük ott a vegytan őserőit
 S egy új világról szőttünk terveket,
 Melyet magunk teremtünk minnerőnkül –
 Hogy most az erdők szarvasával
 Egyszerre bénítson meg a halál!
 Óh, átkozott álomkép volt az élet!
 Álom volt minden: bánat és öröm,
 A vágy, mely lüktetett szívünkben,
 A kéj, mely perzselé szívünket,
 A sok nagy eszme, fényes gondolat:
 Álom volt minden, álom, álom!
 Csak egy való van a világon:
 Csak a halál. És rajta kívül
 Nincs semmi, semmi, semmi...

És most te szóltál, átölelve fõm
 S aranyhajadnak fõdve sátorával:
 Anyám szavánál nem volt más tanítónk
 S csak azt tudom, a mit öröktõl óta
 Szívembe írtak láthatatlan ujjak.
 De az utolsó perczre esküszõk,
 Mely életünk tüzeit kioltja rögtõn
 S legyen tanúm a csillagos menyég,
 Hogy azt dobogja minden szívütésem
 És azt sugallják lelkem ajkai:
 Hogy ne sirassam ezt a vén göröngyöt,
 Mert lesz egy másvilági élet!
 Igazad van, hogy álom volt az élet,
 Gyõtrelme, kéje, boldogsága, kinja
 Tünõbb volt, mint a villámlobbanás.
 Igazad van – de álom a halál is,
 Melynek csak ébredése lesz való:
 A túlvilági élet!
 A nap kialhat és a föld kihalhat,
 Por-testünk újra hadd porladjon el:
 Új égen új nap szórja új tüzeit,
 Terem majd új föld új virágokat
 És ott mi egymást újra átöleljük!
 Szerelmes lelkem ott is a tiéd lesz;
 Karom csak rád fonódik ott is,
 Ajkam csak téged csókol ott is,
 Szívem csak érted dobban ott is:
 Föltámadunk!
 S ajkamra forró ajkaid nyomán
 Azt harsogám a néma éjszakába
 És azt kiáltám a halál elébe:
 Föltámadunk!
 S hogy a jeges hullámok összezsaptak
 Az ég felé emelt fejünk fölött,
 Azt harsogák búcsúztatóba õk is:
 Föltámadunk!
 Fölébredek. A néma temetõre
 Vigasztalan világa hullt a holdnak.
 Hideg szél verte az eczetfa ágát
 Fejem fölött a fészület vasához,
 Melyrõl szelíden tekintre rám
 Ama föltámadt názaréti Jézus! [8]

Hajnalhasadás

(Zord, kietlen pusztaság. A keleti égen fölpiroslik a hajnal s rózsás fényt hint az alvó Évára, kinek megöregedett, sovány arczán boldog mosolygás dereng, míg pilláira könny szivárog. Hátul állatbõrökbe burkolózva térdel az õszbeborult.)

Ádám: Virradni kezd. A rózsaszárnyú Urim,
 A fûgerõptû napvezér-szeráf
 Derült mosolylyal hinti homlokának
 Piros világát széles e világra.
 Fényes lesz a föld, fényes lesz az ég,
 Fényes lesz minden, mint az Isten arca,
 Vagy mint a tiszta lelkiismeret,
 Csupán az én lelkem marad sötét,
 Az én lelkem marad vigasztalan,
 Miként az Ararátnak rengetegje,
 Ha lomhaszárnyú felhõk eltakarják
 Elõle a tûzesszemû napot.
 Örült, vad eszmék lépnek itt belül
 S kimarják lelkem éles karmaikkal,

Üvöltve bőszen, vére szomjasan.
 Visszajogva veri össze szárnyait
 Gyötrelmeimnek sűrű erdejében
 A kétségbeesés halálmadara.
 Hát meddig űz még balkezed súlya,
 Kegyetlen úr te, irgalmatlan Isten?
 Hajam fehér lett, mint a Demavend,
 Ím érczkarom lelankad és kezem
 Reszket, miként az Odéliomlevél!
 Gyalogfenyőre vált a büszke czédrus:
 Csak kínjaimnak bokra nőtt az égig!
 Betévelyegtük már a félvilágot!
 Orczánk sötétre égeté a nap
 Le délfele, a sivó pusztaságon,
 Holott a sátán tartja lakhelyét
 S megdermedett a szívünk északon,
 Az örök télben, örök éjszakában,
 Hol szörnyű csendben a halál lakik
 Azóta még a föld is megcserélte
 – Újabbra váltva régi arczatát –
 S a csillagoknak rendje más az égen:
 Csak a te szíved, az maradt a régi,
 A hajthatatlan, a bosszúra éhes!
 Kimondhatatlan szenvedéseinkben
 Megszán az okatlan vadállat is
 S a sziklakő, hová fejünk lehajtjuk,
 Puhábbra válik, mint a puha pázsit:
 Csupán szeszélyed játszadoz velünk,
 Mint a gyerek a szárnyatört madárral,
 Vagy mint a szél a pusztasorszemével!
 De bár csak engem sújtana magam,
 Az engedetlen lázadót, a férfit –
 S a nőt befödne irgalmad palástja,
 A nőt, ki gyöngyőbb, mint a gyöngy fűszál!
 S te épen őt, a gyöngy nőt vered
 S mi benne szentebb sokkal, mint te vagy,
 Te benne főleg az anyát vered!
 Óh, hogyha lelkem újra látja Évát
 Egy köny, egy jajszó nélkül összerogyni,
 Hírét vevén a testvérgyilkolásnak –
 Óh, akkor átok, mindörökre átok
 A perczre is, a melyben alkotódtam,
 A kézre is, a mely megalkotott!
 (Fölkel, előre jön, megáll Éva előtt.)
 Orczája ime boldogan nevet
 S lezárt szemének könye hull azért!
 Megint a két fiáról álmodik
 És a mosolylyal Ábelt öleli
 S Kaint siratja sűrű könyívél.
 (Mégfogja Éva kezét.) Reggel van, Éva Ébredj!
 Éva: (fölnyitja szemét);
 Ádám, te vagy? Mért keltettél föl, Ádám?
 Ádám: Sajnálalak, mert sírni láttalak.
 Éva: Ádám, a boldogság könyűje volt az!
 Ádám: A boldogság könyűje? Mégis álmodsz?
 Ébredj föl, Éva és ne gúnyolódj!
 Nézd, már faragtam új vándorbotot,
 Szoríts kezedbe és gyerünk tovább,
 Terv nélkül, mint az üzőtt szarvasok,
 Bújjván, menekvén éhes farkasától
 A sohase nyugvó lelkiismeretnek.
 Éva: Ádám hallgasd meg asszonyod szavát
 És légy figyelmes szája szózatára!

Olyan volt, mintha testi sátorát
 Lerázta volna lelkem az elébb
 S számlálhatatlan éveken keresztül
 Repült, repült a hosszú éjszakában.
 Repült jajjongó mélységek fölött,
 Repült borzalmaklakta rengetegben,
 Repült vértengereknek messzeségén,
 Végül fáradtan szállt le egy helyen.
 Szelíd, fűtermő, csendes rónaságon
 Juhnyáj pihent békében a mezőn,
 Pásztortüzek lobogtak szerteszéjjel,
 A tűz körül meg pásztorok heverték,
 Aludva félig, félig éberen.
 Egyszerre meghasadt az ég fölöttünk
 És ösmerős kerubok énekelték
 A boldog földre: Jézus született!
 Közülök egy csillaggá változott
 S piros tűzével híva szállt az égen:
 Jertek utánam: Jézus született!
 S mentünk utána, merre ő haladt,
 Harsogva vígan: Jézus született!
 S a merre fürge lábunk elhaladt,
 Ott szája támadott az éjszakának
 S harsogta fű, fa: Jézus született!
 Végül, a mint az emberek nevezték,
 Hogy eljutottunk Bethlehembe, ott
 Lelénk egy nőt, ölébe kisdédével.
 A nő egész hasonlatos vala
 Külső formára, arczatra hozzám,
 De homlokát valami ösmeretlen,
 Csodálatos világ ragyogta be.
 Óh és a kisdéd, óh, hogy az milyen volt,
 Azt Éva nyelve nem mondhatja ki!
 Emlékszel, Ádám, a mi Ábelünkre,
 Ki százszor szebb volt, mint az angyalok?
 S én mondom, Ádám, én, az Ábel anyja,
 Hogy ama kisdéd-gyermek szebb vala,
 Ezerszer is szebb, a mi Ábelünké!
 Óh, láttad volna, Ádám, mint örült,
 Midőn a jámbor pásztoresberek
 Elejbe rakták báránycáikat
 S igaz hűségig egyszerű szívüknek!
 Én meg, ki szörnyű vétken kivül
 A földön mitse mondhaték enyémnek,
 Én félreálltam szégyenlős-szegényen.
 De ő megláta ott is és íme
 Kicsiny kezével addig tapsikolt rám,
 Amíg előtte porba nem borultam.
 És akkor, – óh, jaj, Ádám, azt hívém,
 Hogy vétkes szívem százfelé szakad –
 És akkor szent kezét fejemre tette
 S e perczen ének hallaték a mennybül:
 „A kárhozatnak vége, vége,
 Az égben üdv, a földön béke”...

Ádám (sirva): A kárhozatnak vége, vége!

(Az ég meghasad fejük fölött, aranyos felhőn lebeg a szent Anya a kis Jézussal
s körülöttük vígan éneklük a)

Kerubok: A kárhozatnak vége, vége,

Az égben üdv, a földön béke! [9]

Isten

Menyasszonyomtul érkezém haza
Akácvirágos csendes éjszakán
Kedvetlenül, sötéten és mogorván.
Olyan valék egész nap, mint kire
Már rávetődött árnya a halálnak,
Olyan valék egész nap, mint a ki
Valami drága kincset elveszített,
Melyet nem adhat vissza senki többé.
Valami ösmeretlen fájdalomnak
Nehéz felhője megfeküdte lelkem,
Valami névtelen keservnek árnya
Egész nap útitársamul szegődött,
Makacs, elűzhetetlen útitársul.
Hiába pompázott az ég fölöttem,
Hiába tapsikoltak rám a lombok,
Hiába búga két kis gerliczénk is
Szűk rejtekin a vadszőlő-lugasnak
S nem vigasztalt meg -ölelése, csókja
Az én galambszívű szerelmesemnek.

Mondom, kedvetlen érkezém haza,
Kicsiny kertünkbe mentem bánatommal,
Holott a rózsza szórta illatát
S meg-megvillant az utak széliben
Egy-egy szerelmes szentjánosbogár,
A harmatos fűszálak csillaga.
Friss, fürgeszárnyú szellő hordta széjjel
Langyos, nehéz lehelletét a földnek,
A melyre lágyan ráborult az ég,
Büszkén mutatva csillagtáborát.
Fejem fölött a hattyú tündökölt,
A Mars nyugatra szórta rőt világít.
Akácvirágos csendes éjszakán
Csupán a lelkem volt csillagtalán,
Csupán a lelkem volt komor, sötét,
Miként a rengetegnek éjszakája,
Ha ráborulnak lomha szárnyaikkal
Nehéz felhőknek vándorsergei.

Örült, vad eszmék téptek, ostoroztak,
Kimarva lelkem éles karmaikkal,
Vérszomjasan és éhesen üvöltve.
Vijjogva verte össze szárnyait
Gyötrelmeinek síró erdejében
A kétkedésnek halálmadara.
Valami térdre hullni kényszerített
S orcáimat a nedves fűbe rejtém.
És úgy éreztem, mintha mély folyóban
Hideg karjával hullám fojtogatna
S elnyelne már-már a halálos örvény.
És fölzokogtam a nagy éjszakában
Segélyt kérván a csillagos magosrul:
Te végtelen, te őserő, te Isten,
Vagy nem tudom, minek nevezzelek:
Nézd, elfödöztem lelkem büszkeségit
A megalázkodásnak köntösével
És koldusmódon összetett kezekkel
Irgalmasságod kapuin esengdek:
Idézzek, hívlak: hogy ha vagy, jelenj meg!
Mutasd meg létezésedet nekem!
Mert lelkem napvilága elsötétült,

A kétkedésnek egy parányi magja
Hívó hitemnek tisztakék egét
Sötét ködével eltakarta végkép.

Emlékezem: anyám cseprőkoromba
Ölébe vett a ház előtt a lóczán,
Ha olykor-olykor érkezése volt
Kenyérsütés, avagy mosás után,
S mesélt sokat terólad, Istenem,
Ki ott a csillagok fölött uralkodsz
S gondot viselsz az elhagyott szegényre,
Kinek nincs rajtad kívül senkije.
Fejünk fölött a kékség, a mennyország,
Jutalma hosszú bujdoklásainknak,
Kik itt a földön szenvedünk teérted.
S lámpák a csillagok, a melyeket
Angyalkezek gyújtnak meg estelenkint
A földi embereknek kedvéért.
S a villámlás az Úristen haragja
A gonoszoknak rettentésire.
S figyelve lestem én szavát, a míg
Szivárványszárnyú angyalok lefogták
Szelíden hosszú szempilláimat
És játszadozva fölvitték tehozzád
A kék magasba, csillagid közé.

Aztán következett az iskola.
Hívó hitem virágait letörte
A véle meg nem alkuvó tudás.
Bölcs mestereknek ajka oktatott, hogy
Fejünk fölött csupán a semmi kéklík,
Fejünk fölött, köröttünk és alattunk
S mindenütt csupán a semmi tátong,
A semmiség, mely egy a végtelennel.
Csupán csak egy parányi sárkupacz
A föld a végtelennel egybevetve
S egy ezredév csupán egy ingalengés.
S nincs alkotó, nincs őserő sehol,
A mindenség atómok foglalhatja,
A melyeket öröktől és örökre
Igazgat a delej s nehézkedés,
S a villamosság végtelen hatalma.
Kerestelek a bonczoló teremben,
Kerestelek a földnek méhiben,
Kerestelek picziny növényi sejtben,
Kerestelek a csillagok tűzében:
De elmém nem találta létezésed.

Aztán a bölcsek könyvit ott hagyám,
Mely elrabolta lelkem éltetőjét,
Benned való reményem és hitem
és nem hagyott helyébe vigaszomra
Egy csöppnyi sebforrasztó balzsamot se.
Kerestelek az emberek között, hogy
Talán, kiket képedre alkotál,
Azok között könnyebben megtalállak.
És láttam a valódi érdemet
Lánczok között s igába görnyedezve
S az pattogtatta hátán ostorát,
Ki annyival különb csak a baromnál,
Hogy képivel reád hasonlatos.
Bölcseséged, jóságodat kerestem
S fáradságának ért garezdjeit

És azt találtam, hogy igaztalan vagy.
 Neveddel éhes ajkán a szegény
 A földet vérkönyűvel öntözi
 Kelyhébe mindig az facsarja ki,
 Ki téged egyre átkoz és szidalmaz.
 Megkérdezém a sírhalom porát,
 Hogy lesz-e hát egy másvilági élet
 S a sírhalom homokja azt zizegte,
 Hogy nincs mennyország, nincsen kárhozat!
 A sírhalom homokja azt zizegte,
 Hogy összehamvad gazdag és szegény
 S rabszolgasíron épűgy nő a fű,
 Mint a selyembe járó gyilkosén.
 Kerestelek s találtam bűnt, nyomort,
 Sírást előttem, jajgatást mögöttem,
 Átok s kacaj gomolygott össze-vissza.
 S ez átkozott, ez undok tömkelegben
 Megutáltam, hogy ember a nevem,
 De létezésed lelkem sem találta.

És mindazáltal azt sugallja lelkem
 Elfojthatatlan, ellenállhatatlan:
 Isten, te vagy, Isten, te létezel!
 Hol vagy, minő alakba', nem tudom,
 De vagy, de voltál s mindörökre lész!
 Mint a ki mélyen alva álmodik
 És elfelejti álmát, hogyha eszmél
 S csak sejti, hogy valamit álmodott:
 Csak sejti lelkem is, hogy véled egykor
 Hosszú időközön által összeforrva
 Te lényegednek egy paránya volt,
 És most hozzád, az élet kútfejéhez
 Szeretne ismét visszatérni, mint
 Tengerbe visszahull a csepp, a melyet
 Tűzével a nap fölragadt a légbe.
 Hát mért nem engedsz? Mért bilincseléd le
 Lelkem röpdülni vágyó szárnyait?
 Mindentudásnak szomja mért gyötör,
 A forrást hogyha elzárád előttünk?
 Vagy a mi kinünk kész öröm neked
 S te, milliomm világok alkotója,
 Azért teremtel, hogy mulass velünk,
 Miként a szél az utca porszemével?
 És bűn-e az, ha lelkem elvakítja
 A tudománynak égő napvilága
 És többé nem hiszek tebenned?
 Ha bűn: miért mutattál ennyit is
 A végtelenség titkos könyviből?
 Miért vagyok, mi czélja létemnek?
 Veritékezzem, vérezzem, nyomorogjak
 És ne tudjam meg soha, hogy miért?
 Minden tudásom arra jó csupán, hogy
 Kegyetlenséged megmutassa s azt, hogy
 Mily véghetetlen nyomorult az ember?!

Hasadt a hajnal. S ébredezni kezdtek
 Fák, füvek és virágok, mert szemükből
 Kicsókolá az álmot hús fuvallat.
 A temetőből s a Kálváriától
 Tisztán becsengve hozzánk a harangszó.
 Megnyílt mögöttem viskónk ajtaja:
 Apám lépett ki rajta útrakészen.

Vállán a vén, csupafolt tarisznya,
Apám, a hatvan éves öreg ember,
Keresztet vetve ment, szegény, kapálni. [10]

Lényegében jelzést adtam Móra Ferencnek az „*Egyetemi Kör*”-ben kifejtett tevékenységéről és az *Egyetemi Lapok*ban megjelent verseiről. Írónk egyetemi éveinek részletes feldolgozása nélkül, ekkor írt műveinek részletezőbb elemzése nélkül nem lehet teljes a Móra-kép. Azt talán sikerült érzékeltetnem, hogy ennek az életszakasz-nak a differenciált kimunkálása sürgető feladatunk.

JEGYZETEK

- [1] Mezősi Károly, *Móra Ferenc ismeretlen ifjúkori verseiből*. Irodalomtörténet. 1960. 2—3. sz. 185—98.
[2] Vajda László, *A diákpóéta — Móra Ferenc félégyházi öröksége*. Somogyi-könyvtári híradó. 1971. 2. sz. 121—31.
[3] Földes Anna, *Móra Ferenc*. Budapest, 1958. 14—6. és 79—86.
[4] *Egyetemi Lapok*. Budapest. 1899. XIV. évf. 2. sz. november 2. 2—3.
[5] *Egyetemi Lapok*. Budapest. 1899. XIV. évf. 1. sz. október 15. 14. l.
[6] *Egyetemi Lapok*. Budapest. 1900. XIV. évf. 10. sz. március 15. 1—2. l.
[7] *Egyetemi Lapok*. Budapest. 1900. XIV. évf. 11. sz. április 1. 2—3. l.
[8] *Egyetemi Lapok*. Budapest. 1899. XIV. évf. 4. sz. december 1. 2—5. l.
[9] *Egyetemi Lapok*. Budapest. 1900. XIV. évf. 6. sz. január 1. 13—14. l.
[10] *Egyetemi Lapok*. Budapest. 1900. XIV. évf. 8. sz. február 1. 2—5. l.

ФЕРЕНЦ МОРА В «УНИВЕРСИТЕТСКОМ КРУЖКЕ» (II.)

A. Hegedűs

История литературы до сих пор недостаточно занималась университетскими годами Ференца Мора. В данной работе автор представляет и анализирует деятельность Мора в Университетском Кружке.

Мора начал свою учёбу в сентябре 1897 г. За полтора года он стал одним из руководителей духовной жизни студентов университета. Он руководил научной и риторической секцией. На этом посту он оказался выдающимся организатором. В программе мероприятий консервативного Университетского Кружка произведения Ференца Мора выражали современные мысли. Мору — по свидетельству произведений того времени — занимали проблемы и размышления интеллигенции начала столетия, ищущей себе дорогу.

FERENC MÓRA IM „UNIVERSITÄTSZIRKEL” (II.)

von A. Hegedűs

Unsere Literaturgeschichtsschreibung hat sich bisher nicht ihrer Bedeutung entsprechend mit den Studienjahren von Ferenc Móra beschäftigt. In dieser Abhandlung legt der Autor Móras Tätigkeit im Universitätszirkel dar und analysiert sie.

Móra hat mit seinem Studium im September 1897 angefangen. In anderthalb Jahren ist er einer der Leiter des geistigen Lenkens der Hochschuljugend geworden. Er führte die wissenschaftliche und rhetorische Fachsektionen. In dieser Funktion erwies er sich als ein ausgezeichnete Organisator. Im Programm der Veranstaltungen des konservativ eingestellten Universitätszirkels haben Ferenc Móras Schriften modernen Gedanken Ausdruck gegeben. Móra haben — nach Aussage seiner Werke von dieser Zeit — die Probleme, die ringenden Grübeleien der wegesuchenden Intelligenz beschäftigt.